

§ III

EUZKERA ALA EUSKERA ?

(URTARILAREN 7 GAREN EGUNEKO BATZAREAN EGINDAKO
IKERPENA)

Itz au, berak dituan aldakuntza guzietan, idazle orok 1901 urterarte beti-beti s'kin idatzi dute : euskalgi guzietako euskaldunak urte luzeetan s'kin ogutzi dutela ta gaur egunean ere ofelaxe oguzten dutela ifnok ere ezin ukatu dezake. Arana-Goiri berak ere au aitortu zuan : « Dicese euskera con s; pero escribo ya euzkera, por que entiendo que esta es su forma pura, fundado en la etimología que le atribuyo y luego veremos. » Azkenengo emezortzi urte oyetan, Arana-Goiri' ren idazti ori argitaldu zanetik aufera, idazle askok euzkera z'kin idatzi dutela edonork daki.

¿Nola idatzi beaf ote-degu? Auzi au erabaki baño lenago, nere aburuz, lenbizikoa dan beste auzi bat erabaki beaf da. Itz-sorkun ala abots arauzko idazkera obetsiko ote-degu? Bi idazkera oyetatik zuzenena ¿zein ote-da? Eta batez ere, Euskal-Ikaskuntzak gaur egunean dauden bezela, euskerarentzat idazkerarik onena, onurakofena : euskal-idazleok elka' artzeko biderik e'ax eta egokiena ¿zein ote-da?

Euskaldunok, beste gauza askotan bezela, gure izkuntza onen idazkeran ere elka' ezin arturik gabilta. Idazle batzuek itz-sorkunik aintzat ere ez dute artu nai : beste-tzuek itzen-e'foak aztertu ta beste oro, idazkera ere bai, itz-sorkunei erakidetu beaf zaizkiela diote. Itz-sorkun arauzko idazkera abots arauzkoa baño obea danik ez det uste : baña ba'litz ere, gaurkotz beintzat idazkera ori

euskerarentzat ezin arfu dezakegu, onura baño askoz ere kalte geyago lekaŕke-ta. Eta ziñez, itz-sorkun arauz idaztea erabagiko bagenu, itz oro ta bakoitzaren eŕoak ikertu, aztertu ta ezagutu beaŕ izango genituke; baña lan gogoŕ eta luze au ĩ noizko bukatu? Eta lan oŕetan ariko giñakenok ĩ noizko elkaŕ aŕtu? Iñoz bukatu ezindako lana, eguneroko auzi, eztabaida ta lazka-bide gogoikafia izango litzake.

Euzkeraren z ori dala-ta, gure artean sortu diran eztabaida gogoŕ eta luzeak gogora ekaŕi itzazute. Ainbeste idatzi ta gero ere, elkaŕ artu ote-degu ĩ elkaŕ aŕtzeko bidean ote-gaude? Eztabaida ori azi zanean eta gaur berdin gaudela deritzat; bat etoŕzeko itxaropenik gabe gaude, bakoitzak bereari eusteko ziyoak, batez ere auzia, au bezela, iluntxoan danean, eŕax ediren oi ditu-ta.

2º) Beste itzak alde batera utzirik, s edo z daukatenak aŕ ditzagun. Itz-sorkunei dagokien idazkera erabili nai badegu, itz orien eŕoak lenbizi aztertu, bilatu ta idoro beaŕko ditugu. Oŕelako itz bakoitzari dagokion lana, euzkeraren z oŕek eginerazi duanaren aldi laurdenarekin bukatuko ba'genu ere, itz oriek asko dira-ta ĩ guziei dagokiena ĩ noizko bukatu? Eta ekiñaldi gaŕatzak egin ondoren ĩ bat etoŕfiko ote-giñake? ĩ Ezta uŕik eman ere! buru bezenbat aburu agertuko lirake ta ainbeste lan egin ondoren, alpeŕikan ekin diogula aitoŕtu beaŕ izango genuke.

3º) Itz bakaŕ bat aipatu dezagun: *gazte*. Itz au idazle orok oraintsu arte z'kin idatzi zuten: orain askok s'kin idazten dute. Bere soŕkuna auxe dala dirudi: ugatz + te. Lenbiziko gedin ori eŕax jausten da: gazaita, gazalaba, gazama. « Te » atzizkiak aldia dikuŕ: baña aldi oŕetakoan dan zerbait ere bai.

ĩ Negute ez da negu-aldia bakaŕik: negu-belafari ta neguan jayoriko abereari ere euskeldunak negutea deitzen diote. Ugatz zer dan bai-dakigu: baña itz oŕen ikuŕpena

edatu egin zala ugazaba, ugazabandre ta oyen kide diran itzak argiro darakuste : onelan, ugazabaren bat zuanari, bere mendean zegoen bitartean ; ugazte, gazte, egokiro eretzi zitzayon. Itz-sorkun au orok zuzenetsiko luketela uste ote-dezute? ; Bai zera ! Gaste s'kin idazten dutenak s oñen aldeko beste itz-sorkunen bat berealaxe edirengo lukete eta bakoitzak bereari eusteko degun lerak elkar artzea ere galeraziko liguke. Itz-sorkun arauzko idazkera au lan luze ta zalegia ta iñoiz ez bukatzeko lazka-bidea izango litzake-ta, zerbait egin nai ba-degu, bide laban au utzi ta abotsai dagokien idazkera erabili askotaz obe izango dala deritzat.

Gure artean itz-sorkunlari pañegafi asko izan dirala-ta, besterik gabe, lan au bea' bezela egiten ari diran euskalariai iri-egiten dienak, oke' daude, zer dagiten ere ez dakite. Lan au bea' bezela egiteko buru argi ta gogo zolia bea' dirala : gogoz lan egin eta asko ikasi bea' dala aitoñzen det ; baña gogoz ekin eta bea' bezela egin ezkerok, euskera sustraiz ezagutu ta bere pitxirik ederenakin aberastu ta apaintzeko biderik onena ere orixe dala deritzat : augatik itzen eroak ajola andiz azteñtu ta albait ongien ikasi bea' dirala diot. Baña itz-sorkunak egi-antza baiduala-ta besterik gabe, itzaren idazkera ere berealaxe aldatzen dutenak. ¿zuzen ote-dabiltza? zuzki egiten ote-dute? Ezetz deritzat.

Norbaiten iritzian egi-antz andia duan itz-sorkunak beste askoren iritziz egi-antz gutxi euki oi du : gaur egi-antz aundia duan itz-sorkun ori, beste itz-sorkun obe ta egi-antz gegayo duanen batek, aldi gutxi bañu bazteñtu dezake ta egi-antz geyago duan itz-sorkun beñi onek beste idazkera bat ba' lerakus, au ere beñiz aldatu bea'fean geundezke ; baña zugaitzak ostoa bezela, urteoro idazkera aldatzen ibiltzeak kaltea baizik ez lekañkela ¿nork ez otedaki?

Augatik, euskal-itzen eroak ikasteko zeregiña batzorde berezi batek bere gain ar beza, lan au euskera ezagutu, aberastu ta apaintzeko guziz onurakoña izango zaigun ezkerok; baña Euskal-lkaskuntzak gaur baño auferago ez dauden bitartean beintzat, lazka-bidean sartu ta eztabaida gogoikañietan aldi ta indañoak alpeñik galdu ez ditzagun, itz-sorkun arauzko idazkera ori utzi ta euskal-idazle orok elkañ artzeko erañ eta leuagoa dan abots-idazkera obetsi beañ degu.

Baña abots-idazkera *oztez* obetsi afeñ, itz bat-edo-batzuena autetsi ta sendesteko, noizbait itz-sorkunera jo beañ gerta diteke ta orduan, ¿zer egingo ote-degu? Arau bi oyeñ egoki ta gogoan eukitzekoak dirala deritzat.

1ª Euskaldun orok berdin oguzten ba-dute ta idazle orok ere euskaldunak oguzten duten bezelaxe idatzi ba-dute beti, egiantza duan itz-sorkuna gora-bera, ofelako itzaren abots-idazkera beingoan ez bedi aldatu. Ofelako itzaren idazkera aldatu nai lukenak, aldakuntza ori aipatu orduko, itz-sorkun argia, zerbait dakian eta bere senean dagoen euskalariak ezin ukatu lezaken bestekoa, idoro ta añañkeztu beza.

2ª Idazleen idazkeran batasunik ageri ezpa-da naiz euskaldun batzuek batera ta bestetzuek bestera oguzten ba-dute, egiantz geyen duan itz-sorkuna aintzat artu deza-kegu, idazleen idazkera naiz eñiaren oguzkera oyetatik zein obetsi beañ dan erabakitzeko.

« Heuskara (euskara) euskera, eskoara (heskuara) eskara, uskara, ùskara » idazle orok s'kin idatzi ta euskaldun orok ofelaxe oguzten dutela esan det. Itz-sorkuna zala-ta, 1901 urtean, Arana-Goirik lenengoz z'kin idatzi zuan ta afeñkero ofela idatzi dutenak ere, oftarako izan duten ziyoa itz-sorkuna izan dala aitoñtzen dute. Itz-sorkun au itz ofeñ idazkera aldatzeko aski ote-da? argia ta bere senean dagoen euskalariak ezin ukatu dezaken bes-

tekoa ote-da? Arana-Goiri berak ere auxe idatzi zuan :
¿ Cuál es la etimología de euzko (raza vaska)? La que voy a atribuirle no se presenta con la evidencia de la « era », pero sí como *probable en muy alto grado*. Eta « euzko » ren z oñen alde beñiz idatzi zuan Ariandiaga Abak : Es difícil averiguar la etimología cierta de euzko. Con todo, no deja de ser probable la presencia del elemento radical de egun y eguzki en dicho vocable. Arana-Goiri'k : *probable en muy alto grado* : Ariandiaga Abak : « no deja de ser probable. » Eta ziñez, gai onetzaz alde bietatik idatzi dan guzia, astiro irakuñi ta ondo oldoztu ta auzmazu ezkeru, « no deja de ser probable » ere aski dala eñax ezagutzen da.

Egun egu + un dala : « egu » k argia dikuñala ugalkoña dalako, itz onek noizpait z edo tz zeramala : eguz edo egutz onek argia, ta au sortaldetik datoñkigulako, sortalde ere adierazten zuala : euskaldunak beren izkuntza ta guzi sortaldetik etoñi zirala ta sortaldetik etoñi ziralako, beren izena ere andik añtu zutela.... Ayeru guzi oriek eziñak ez dira ziñez; baña bat ere ofela danez eskiez ez dakigu. Ayeru geyegi dira; bat edo batek eñax uts-eman dezake ta bat-zein-batek uts-eman ezkeru, itz-sorkun onek askotaz ere egiantz gutxiago luke. Itz oyetan : Amezkoa, Orozko, Gipuzkoa ta Bizkaya'n euzko sartzen dala diote; baña au ere gauza ilunegia ta egiantz andirik ez duana da-ta, euskeraren idazkera aldatzeko, aintzat ezin añtu dezakegu.

Fonética experimental deritzayon ofek, euskaldunak, eñiren bat edo batzuetan, itz ori z'kin oguzten dutela erakutsiko ba' ligu, orduan itz au ere bigañen tokian idatzi dedan araupean legoke ta eñiaren bi oguzkera oyetatik zein obetsi bea' litzaken jakiteko, itz-sorkuna ere aintzat artu bea'ko genuke; baña bita'ñtean, idazle orok 1901 urterarte idatzi duten bezelaxe, gaur eguneko euskal-

dunak ere s'kin oguzten dutela uste degun ezkerro, itz ofen idazkeran aldakuntzarik ez egitea askotaz ere zuřago da : augatik guk ere antziñatik egin dan bezela, s'kin ogutzi ta idatzi beař degula deritzat.

§ IV

EUSKALZAIN ALA EUSKALTZAIN (EUSKELTZAIN)

(EGUZKITZA EUSKALTZAIN YAUNAK BATZAR BERTARAKO
EGINDAKO IKERPENA)

Emen erdera lafegi darabilgula norbaitek esan dau : biar beste norbaitek bizkaieroa, asi gareneko, zokondora jaurti dogula esan ez dagian eta nireztat eřezago be baldako, neure eretxi txikař au bizkaieraz azalduko dot.

ġEus ala euz? Euskeldun orok, antziña-antziñatik oraintsu arte, esan daben lez, bere s ta guzti, bego izkin ori : au entzun neban azkenengo batzařean. Ni gora-bera bego : buruko miñik ez dauskula ekařiko ba-neki, *bego betiko* esango neuke; baña bego baño ez diñot, s zirtzil ofek burua berotuko ete dauskun bilduř naz-ta.

ġKal ala kel? Oartxu batzuk egin ezkerro, bigařen izkin oni be, agur egingo dautsat. Euskal (euskel) ala euskara (euskera) lenagokoak diran ġnok ete-daki? Euskara-tik euskaldun eta euskera-tik euskeldun egin zirala ba-genki be, era-tik ara ala ara-tik era egin zan ala biak batera sořtu ziran eta bide banatatik datořtzan ġau be nok daki? Batzuk euskera-tik euskara, beste batzuk euskara-tik euskera eratoři dala diño. Nai betera nai bestera izan dala, itz ofein atzizkiak beste itz askotan darabilguzanak eta erderazko « usanza, modo, manera » adierazten dabenak ete-dira? Eta baldin ba' lira, euskal baño euskel ġobe ez